

Sygn. akt I ACa 909/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 lutego 2014r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Krystyna Golinowska (spr.)
Sędziowie:	SSA Lilla Mateuszczyk SSO del. Krzysztof Wójcik
Protokolant:	st.sekr.sądowy Jacek Raciborski

po rozpoznaniu w dniu 12 lutego 2014r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno Handlowo Usługowego (...)** **A. G., (...)** **spółki jawnej w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w P.**

przeciwko **P. N. (1)**

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Kaliszu

z dnia 9 kwietnia 2013r. sygn. akt I C 247/12

- 1. zmienia zaskarżony wyrok i oddala powództwo;**
- 2. zasądza od Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno Handlowo Usługowego (...)** **A. G., (...)** **spółki jawnej w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w P. na rzecz P. N. (1) kwotę (...)** **(trzy tysiące sześćset siedemnaście) zł z tytułu zwrotu kosztów procesu;**
- 3. zasądza od Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno Handlowo Usługowego (...)** **A. G., (...)** **spółki jawnej w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w P. na rzecz P. N. (1) kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł z tytułu zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.**

Sygn. akt I ACa 909/13

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 9 kwietnia 2013 r. Sąd Okręgowy w Kaliszu zasądził od pozwanego P. N. (1) na rzecz Syndyka Masy Upadłości Przedsiębiorstwa Produkcyjno Handlowo Usługowego (...) A. G., (...) spółka jawna w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w P. kwotę 104600 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 14 lutego 2012 r., nakazał pobrać od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa kwotę 5335, 16 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych oraz orzekł o nieobciążeniu pozwanego kosztami zastępstwa procesowego powoda.

Sąd Okręgowy ustalił, że współnikami Przedsiębiorstwa Produkcyjno Handlowo Usługowego (...) A. G., (...) spółki jawnej z siedzibą w P. byli A. G. i W. P.. Każdy ze współników był uprawniony do samodzielnego reprezentowania spółki. Pozwany P. N. (1) od 2004 r. jest zięciem (...) Spółki (...).

W dniu 30 marca 2010 r. PPHU (...) spółka jawna z siedzibą w P. dokonało sprzedaży na rzecz pozwanego P. N. (2) czterech samochodów osobowych marki S. F. C. za łączną cenę 19600 zł, zaś w dniu 7 kwietnia 2010 r. samochodu osobowego marki B. (...) za kwotę 85000 zł. Umówione ceny były adekwatne do cen rynkowych przedmiotów sprzedaży. Umowy nie zostały zawarte w formie pisemnej, natomiast wszystkie zostały potwierdzone wystawieniem faktur VAT, na których zamieszczona została adnotacja „Zapłacono gotówką”. Kwoty uzyskane z tytułu sprzedaży samochodów marki S. F. C. zostały ujęte w raporcie kasowym oraz wystawiono stosowne dowody wpłaty. Należność z tytułu ceny sprzedaży samochodu osobowego B. (...), potwierdzona fakturą VAT nr (...), nie została ujęta w żadnym z raportów kasowych, jak również na potwierdzenie jej uiszczenia nie został wystawiony dowód wpłaty, natomiast została ujęta w rejestrze sprzedaży VAT za kwiecień 2010 r., pod pozycją 43, oraz na subkoncie rachunku bankowego spółki prowadzonego dla współnika A. G.. Subkonto było prowadzone także dla grugiego ze współników W. P.. Powyższe kwoty te nie zostały przelane na żaden z rachunków bankowych Spółki.

Środki pieniężne pochodzące z transakcji dokonywanych przez Spółkę, w tym w formie gotówki, znajdowały w fizycznej dyspozycji jedynie jej współników. Dział księgowości otrzymywał polecenie sporządzenia faktur VAT dokumentujących dokonanie tych czynności i ich zaksięgowanie, dokonania rozliczenia faktur gotówkowych oraz zarejestrowania transakcji gotówkowych w raportach kasowych.

W dniu 30 czerwca 2010 r. (...) Spółki (...) złożyli wniosek o ogłoszenie jej upadłości z możliwością zawarcia układu. Sąd Rejonowy w Kaliszu w sprawie V GUp 4/10, postanowieniem z dnia 12 sierpnia 2010 r. uwzględnił wniosek, a następnie postanowieniem z dnia 3 marca 2011 r. orzekł o zmianie sposobu prowadzenia postępowania na postępowanie obejmujące likwidację majątku upadłego i wyznaczył jako syndyka G. G..

Pismem z dnia 21 lipca 2011 r., doręczonym w dniu 26 lipca 2011 r., Syndyk Masy Upadłości PPHU (...) spółki jawnej w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w P. wezwał pozwanego do zwrotu zakupionych od Spółki ruchomości powołując się na bezskuteczność umów ich sprzedaży w trybie art. 128 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, zaś pozwany odmówił spełnienia tego żądania.

W stosunku do współników upadłej Spółki została ogłoszona upadłość osoby fizycznej, przy czym postanowienie w stosunku do A. G. jest prawomocne, a w stosunku do W. P. - nieprawomocne.

Pozwany sprzedał samochody zakupione od Spółki(...) osobom trzecim.

W ocenie Sądu Okręgowego, wobec dokonania powyższych ustaleń faktycznych trafny jest pogląd powoda, że w sprawie znajduje zastosowanie art. 128 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze /t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 1112 – dalej p.u.n./, według którego czynności prawne odpłatne dokonane przez upadłego w terminie sześciu miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości z małżonkiem, krewnym lub powinowatym w linii prostej, krewnym lub powinowatym w linii bocznej do drugiego stopnia włącznie albo z przysposobionym lub przysposabiającym są bezskuteczne w stosunku do masy upadłości.

Sąd pierwszej instancji stwierdził, że z bezspornych w tym zakresie ustaleń wynika, iż ustalone przez strony spornych umów sprzedaży ceny samochodów były adekwatne do ich cen rynkowych. Nie budzi zatem wątpliwości fakt, że przedmiotowe umowy miały charakter odpłatny nie tylko pod względem formalnym, ale również zobjektywizowanym.

Przedmiotowe czynności prawne zostały dokonane przez upadłego z zięciem jednego ze współników Spółki, a zatem osobą będącą powinowatym w linii prostej pierwszego stopnia. Tym samym niesłuszny jest zarzut strony pozwanej, jakoby dyspozycja art. 128 ust. 1 p.u.n. nie miała zastosowania do rozpatrywanej sprawy z uwagi na nieprzystający do ustalonego stanu faktycznego zakres podmiotowy tego przepisu. Zakwestionowane czynności prawne zostały dokonane przez upadłego w terminie sześciu miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości Spółki. W konsekwencji Sąd pierwszej instancji stwierdził, że zostały spełnione wszystkie przewidziane w art. 128 ust. 1 p.u.n. przesłanki uznania za bezskuteczne przedmiotowych czynności prawnych.

W dalszej kolejności Sąd Okręgowy wskazał, że strona powodowa nie zdołała udowodnić twierdzenia, iż ustalone ceny sprzedaży nie zostały w rzeczywistości zapłacone przez pozwanego. W ocenie Sądu jednak, ustalenie takiej okoliczności nie wpłynęłoby na ostateczny wynik sprawy. Nawet bowiem gdyby przyjąć, że została ona wykazana, to skutkowałaby zakwalifikowaniem spornych czynności prawnych jako nieodpłatnych, a w konsekwencji uznaniem ich za bezskuteczne na podstawie art. 127 ust. 1 p.u.n.

Sąd Okręgowy wskazał, że czynność prawna bezskuteczna z mocy samego prawa, daje - na podstawie art. 134 ust. 1 p.u.n. podstawę do obciążenia kontrahenta upadłego, obowiązkiem zwrotu do masy upadłości tego, co na skutek jej dokonania z majątku upadłego ubyło lub do niego nie weszło, a gdy przekazanie w naturze jest niemożliwe - do obciążenia kontrahenta obowiązkiem wpłacenia do masy upadłości równowartości w pieniądzu. Skoro pozwany zbył nabyte od upadłego samochody ich zwrot do masy upadłości w naturze nie jest możliwy. Z tego względu Sąd pierwszej instancji uznał za zasadne żądanie, w jego ostatecznie sprecyzowanym kształcie, zasądzenia od pozwanego na rzecz powoda kwoty stanowiącej równowartość zakupionych samochodów osobowych, zgodnie z ostatecznie ustaloną na podstawie cen ich zakupu od upadłego, które - jak wynika z niekwestionowanych przez żadną ze stron ustaleń faktycznych - były cenami odpowiadającymi rzeczywistej wartości przedmiotów sprzedaży.

Powyższy wyrok zaskarżył apelacją pozwany, zarzucając:

- niezasadne przyjęcie, że w niniejszej sprawie znajduje zastosowanie art. 128 ust. 1 p.u.n., wskutek czego doszło do naruszenia art. 134 ust. 1 p.u.n. przez jego bezpodstawne zastosowanie,
- bezpodstawne uznanie, że objęte sporem czynności prawne należałoby uznać za bezskuteczne na podstawie art. 127 ust. 1 p.u.n.,
- naruszenie art. 321 § 1 k.p.c. poprzez orzeczenie ponad żądanie pozwu, które zostało sprecyzowane w piśmie z dnia 16 października 2012 r. jako żądanie zapłaty kwoty 104600 zł z uwagi na niezapłacenie upadłemu umówionej ceny sprzedaży, nie zaś z uwagi na bezskuteczność objętych sporem czynności prawnych,
- naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów wskutek braku wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego, dokonanie ustaleń sprzecznych z treścią zebranego w sprawie materiału polegających na pominięciu wyniku wszystkich powództw zgłoszonych przez powoda oraz uznaniu, że pozwany jako zięć jednego ze współników upadłej spółki należy do grona osób wskazanych w art. 128 ust. 1 p.u.n.

Skarżący podniósł, że unormowanie zawarte w art. 128 ust. 1 p.u.n. odnosi

się wyłącznie do osób fizycznych. Upadły nie jest zaś osobą fizyczną, lecz spółką prawa handlowego. W efekcie ma do niego zastosowanie art. 128 ust. 2 p.u.n., jednakże pozwany nie należy do grona osób wymienionych w jego dyspozycji. Ponadto jak wynika z treści zeznań syndyka podtrzymał on twierdzenie, że należność z tytułu sprzedaży pozwanemu pojazdów nie wpłynęła do upadłej spółki. Stwierdzając zatem, w sytuacji tak sprecyzowanego roszczenia, nieważność czynności sprzedaży pojazdów Sąd orzekł ponad żądanie pozwu. Podniósł także, że skoro okoliczność bezskuteczności czynności była między stronami sporna, to koniecznym było domaganie się przez powoda stwierdzenia przez Sąd bezskuteczności, czego powód zaniechał zmieniając w toku procesu żądanie pozwu i precyzując je ostatecznie jako żądanie zapłaty.

W konkluzji skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa oraz zasądzenie kosztów procesu za obie instancje.

W odpowiedzi na apelację strona powodowa wniosła o jej oddalenie i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym. Wskazała, że przepis art. 128 ust. 1 p.u.n. ma zastosowanie do spółek o charakterze osobowym, gdyż ich reprezentantami są wspólnicy, którzy mogą dokonywać na szkodę przyszłej masy upadłości czynności prawnych z osobami bliskimi wymienionymi w powyższym przepisie. W efekcie pojęcie spółki użyte w art. 128 ust. 2 p.u.n. należy rozumieć jako spółki o charakterze kapitałowym. W innym wypadku występowałaby luka w prawie pozwalająca wspólnikom spółek osobowych na pokrzywdzenie wierzycieli.

Sąd Apelacyjny w Łodzi zważył, co następuje:

Apelacja zasługuje na uwzględnienie.

W pierwszej kolejności odnieść się należy do zarzutów naruszenia prawa procesowego, które okazały się bezzasadne.

Całkowicie chybiony jest zarzut naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. Niezależnie od twierdzenia Syndyka spółki (...), że umówiona cena za zakupione samochody nie została sprzedawcy zapłacona w sprawie nie były dochodzone roszczenia z tytułu niewykonania umowy sprzedaży, lecz roszczenia z tytułu bezskuteczności czynności prawnych wymienionych w pozwie w stosunku do masy upadłości (nie zaś nieważności jak twierdzi skarżący w uzasadnieniu apelacji). Nie budzi przy tym wątpliwości, że powód pierwotnie dochodził ustalenia bezskuteczności wspomnianych czynności prawnych, następnie ustalenia i zapłaty równowartości zbytych przez upadłego samochodów, a po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa powód podtrzymał jedynie żądanie zapłaty.

Niezrozumiały jest również zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. przez pominięcie oceny wszystkich powództw zgłoszonych przez powoda przeciwko kontrahentom upadłego. Sąd nie jest bowiem związany poglądami wyrażonymi w innych sprawach, zatem ustalenia w tym zakresie były zbędne dla rozstrzygnięcia.

Przechodząc do zarzutów obrazy prawa materialnego niezasadny okazał się zarzut naruszenia art. 127 ust. 1 p.u.n., ponieważ Sąd pierwszej instancji nie zastosował powyższego przepisu. W motywach zaskarżonego wyroku wyraził jedynie pogląd, że w wypadku wykazania przez powoda, iż pozwany nie zapłacił umówionej ceny w związku z zawartymi z upadłym umowami sprzedaży czynności te miałyby charakter nieodpłatny, a w konsekwencji miałyby w sprawie zastosowanie art. 127 ust. 1 p.u.n. Poglądu tego nie można podzielić, bowiem z przyczyn trafnie wskazanych przez Sąd Okręgowy przedmiotowe czynności prawne miały charakter odpłatny. Jeżeli zaś kupujący nie zapłacił ceny rodzi to obowiązek obligacyjny. Sprzedawca może zatem dochodzić wykonania zobowiązania przez kupującego przez zgłoszenie roszczenia o zapłatę ceny.

Istota sporu w rozpoznawanej sprawie koncentruje się zatem na prawidłowości wykładni art. 128 p.u.n. Błędne jest przy tym zapatrywanie skarżącego, że w razie sporu między syndykiem a kontrahentem upadłego co do bezskuteczności czynności prawnej w stosunku do masy upadłości dokonanej z upadłym niezbędne jest wytoczenie powództwa o ustalenie, którego uwzględnienie warunkuje dopiero dopuszczalność żądania zwrotu lub zapłaty w trybie art. 134 ust. 1 p.u.n. Jak prawidłowo przyjął Sąd pierwszej instancji przewidziana w art. 128 p.u.n. bezskuteczność czynności upadłego powstaje z mocy samego prawa jako skutek ogłoszenia upadłości dłużnika, a więc bez potrzeby jej zaskarżania. Ewentualny wyrok sądu stwierdzający tę bezskuteczność ma charakter deklaracyjny. Skoro zatem ustawa w art. 134 ust. 1 przewiduje możliwość domagania się zwrotu przedmiotu świadczenia lub jego równowartości wytoczenie powództwa o ustalenie bezskuteczności czynności prawnej podlegałoby oddaleniu z uwagi na brak interesu prawnego w dochodzeniu ustalenia bezskuteczności. Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 424/09 nie ma uzasadnienia prawnego jednoczesne wytoczenie powództwa o ustalenie, że czynność prawna jest bezskuteczna z mocy samego prawa i o zasądzenie równowartości tego, co wskutek tej czynności ubyło

z majątku upadłego albo do niego nie weszło, a wyrok uwzględniający jednocześnie oba te powództwa narusza art. 189 k.p.c.

Podzielić natomiast należy podniesiony przez skarżącego zarzut naruszenia art. 128 p.u.n. Przepis ten stanowi w ust. 1, że czynności prawne odpłatne dokonane przez upadłego w terminie sześciu miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości z małżonkiem, krewnym lub powinowatym w linii prostej, krewnym lub powinowatym w linii bocznej do drugiego stopnia włącznie albo z przysposobionym lub przysposabiającym są bezskuteczne w stosunku do masy upadłości. Ustęp 2 i 3 powołanego przepisu nakazuje odpowiednie stosowanie ustępu 1 do czynności upadłego, będącego spółką lub osobą prawną, dokonanej z jej współnikami, ich reprezentantami lub ich małżonkami, jak również ze spółkami powiązаныmi, ich współnikami, reprezentantami lub małżonkami tych osób (ust. 2) a także do czynności upadłego będącego spółką, których dokonał z inną spółką, jeżeli jedna z nich była spółką dominującą (ust. 3). Dwie pierwsze przesłanki są w okolicznościach sprawy niewątpliwe, natomiast spór o wykładnię art. 128 p.u.n. dotyczy kwalifikacji dokonanych przez upadłą spółkę czynności prawnych jako podlegających temu przepisowi z uwagi na osobę kontrahenta. Analiza powyższej regulacji prowadzi do wniosku, że ustawodawca uznał za bezskuteczne względem masy upadłości czynności prawne dokonane przez upadłego z osobami, z którymi łączy go stosunek szczególnego rodzaju. Za tego rodzaju stosunek bliskości, zgodnie z dyspozycją ust. 1 art. 128 p.u.n. uznane zostały więzi krwi łączące dwie osoby pod postacią pokrewieństwa oraz powinowactwo, czyli stosunek jaki powstaje między jednym małżonkiem a krewnymi drugiego z małżonków. Należy zatem podzielić argumentację pozwanego, że krąg osób bliskich w stosunku do upadłego określony w powyższym przepisie przesądza, iż desygnatem pojęcia „upadły” użytym w jego treści jest wyłącznie osoba fizyczna. Działaniem powyższego przepisu nie są zatem objęte czynności prawne dokonane przez upadłego niebędącego osobą fizyczną. W stosunku do upadłego będącego osobą prawną lub spółką krąg podmiotów, z którymi łączy je szczególnie stosunek został określony w ust. 2 i 3 art. 128 i nie dotyczy on powinowatych współnika spółki.

Kwestionowane przez powoda czynności prawne zostały dokonane przez pozwanego z upadłym, którym jest spółka jawna. Rację ma powód, że jest to spółka handlowa osobowa, jednakże mimo odmiennego od spółek kapitałowych charakteru takiej spółki, charakteryzującej się szczególną pozycją jej współników nie może wywoływać wątpliwości fakt, że spółki, bez względu na swój charakter, nie mogą pozostawać w stosunku pokrewieństwa ani powinowactwa. Gdyby ustawodawca chciał rozszerzyć działanie art. 128 ust. 1 p.u.n. na czynności dokonane między współnikami spółek osobowych a ich krewnymi i powinowatymi wyraźnie by na to wskazał. Wbrew stanowisku Sądu pierwszej instancji odmiennej wykładni art. 128 p.u.n. nie dokonał Sąd Najwyższy w przywołanym w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia wyroku z dnia 24 maja 2012 r., II CSK 546/11, który został wydany w odmiennym stanie faktycznym, w którym sporna czynność prawna została dokonana przez spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością z żoną prezesa zarządu i współnika upadłej spółki. Taki stan faktyczny odpowiada zatem dyspozycji art. 128 ust. 2 p.u.n., zgodnie z którą bezskuteczne w stosunku do masy upadłości są między innymi czynności upadłego, będącego spółką lub osobą prawną, dokonane z jej współnikami, ich reprezentantami lub ich małżonkami (nie zaś krewnymi ani powinowatymi).

Jak słusznie podkreśliła strona powodowa w art. 128 p.u.n. chodzi o czynności prawne wywołujące podejrzenie, że są fikcyjne i zostały dokonane w celu pokrzywdzenia wierzycieli oraz o czynności zaspokajające wybiórczo tylko niektórych z nich, bliskich dłużnikowi, kosztem innych. Trafne zdefiniowanie ratio legis analizowanej regulacji prawnej nie oznacza jednak dopuszczalności zastosowania rozszerzającej wykładni powołanego przepisu. Nie można bowiem nie dostrzec, że sposób wnioskowania Sądu Okręgowego, oparty został na niedopuszczalnym uzupełnieniu treści normatywnej art. 128 p.u.n. przez zastosowanie go w drodze analogii do stanu faktycznego nie objętego jego hipotezą. Sąd odwoławczy podziela pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 listopada 2008 r., V CSK 158/08, że przewidziany w art. 128 p.u.n. katalog osób, których stosunek do upadłego uzasadnia bezskuteczność czynności prawnych zdziałanych z tymi osobami, ma charakter wyczerpujący, co nie pozwala rozszerzać kręgu objętych nim osób w drodze analogii. W związku z tym - jak też jednolicie przyjmuje się w doktrynie - przepis ten ma zastosowanie jedynie do czynności upadłego dokonanych z osobami wymienianymi w tym przepisie.

Jednocześnie podkreślenia wymaga, że czynności upadłego w stosunku do osób niewymienionych w art. 128 p.u.n. nie są bezskuteczne z mocy prawa, co nie oznacza jednak pozbawienia wierzyciela koniecznej ochrony prawnej, jeśli

bowiem zdziałane zostały one z jego pokrzywdzeniem, mogą być zaskarżone na podstawie art. 527 i nast. k.c. (art. 131 p.u.n.).

Dodatkowo wskazać należy, że prawnie indyferentna pozostaje okoliczność, iż została ogłoszona upadłość (...) spółki jawnej (...), ponieważ kwestia ta nie była objęta zakreśloną przez powoda podstawą faktyczną żądania.

Mając na uwadze powyższe rozważania prowadzące do wniosku, że objęte pozwem czynności prawne nie były bezskuteczne z mocy prawa, żądanie powoda zgłoszone w trybie art. 134 ust. 1 p.u.n. uznać należało za niezasadne.

Z tych względów Sąd Apelacyjny wydał orzeczenie reformatoryjne i oddalił powództwo (art. 386 § 1 k.p.c.).

O kosztach postępowania za obie instancje Sąd orzekł na podstawie art. 98 k.p.c. Zasądzone koszty zastępstwa procesowego odpowiadają wysokości minimalnej stawki wynagrodzenia pełnomocnika pozwanego w postępowaniu przed Sądem I instancji (pkt 2 wyroku) oraz w postępowaniu apelacyjnym (pkt 3 wyroku) ustalonej zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 490). Koszty procesu w I instancji zostały powiększone o wysokość opłaty skarbowej od pełnomocnictwa w kwocie 17 zł.